

Leonardo da Vincit életét és munkásságát fogom bemutatni. Azért választottam az érett reneszánsz és az egész festészettörténet egyik legnagyobb alakját, mert szerintem Leonardóval nem lehet eleget foglalkozni. Szeretném bemutatni, hogy kevésbé ismert és híres művei is legalább olyan jók és figyelemre méltók, mint azok, amelyek olyannyira híressé váltak. Leonardo tényleg igazi polichisztor volt, érdeklődése nagyon sokszínű volt. Az elmúlt ötszáz év alatt végéig megmaradt művészeti jelentősége, a mai napig Leonardo rajzstílusa mérvadó.

Leonardo da Vinci 1452. április 15-én született az észak-itáliai Vinci községben, Empoli közelében. Apja Ser Piero di Antonio da Vinci, egy felső középosztálybeli földbirtokos család leszármazottja. A család a XIII. század elején költözött a Firenzétől 30 kilométerre fekvő kisvárosba. Anyja Caterina, egy törvénytelen születésű parasztlány. Közös gyermekük, Leonardo is törvénytelen gyerek. Leonardo születéséről nagyapja beszámolója maradt fenn: „1452: unokám született Ser Piero fiam jóvoltából április 15-én, szombaton hajnali három órakor. A Lionardo nevet kapta. Piero di Bartolomeo da Vinci lelkész keresztelte meg.”. Még ugyanebben az évben apja megnősült, felesége egy jómódú család leánya, Albiera di Giovanni Amadori.

Gyermekkoráról keveset tudunk, csak annyit, hogy apja házában élt. Már korán elkezdett rajzolni. 1469 körül apja elvitte fia munkáit Firenzébe, hogy megmutassa Andrea del Verrochionak, a firenzei festő- és szobrászművésznak. Verrochio, a korai reneszánsz egyik legnagyobb művészalakja elámulva a fiatal Leonardo tehetségét látva. Így, apja utasítására, Leonardo Verrochio tanítványa lett és műhelyében dolgozott. Már az 1470-es évekből maradtak fenn tollrajzok Leonardótól, legelső dátumozott munkája – egy Arno-völgyi tájkép – 1473-ban készült. Verrochio nagy hangsúlyt fektetett a tanítványok rajztudásának fejlesztésére, főleg antik szobrok rajzolásával. A tanítványok dolga volt a műhelyben tanulmányok készítése a festményekhez.

Első festői munkája Verrochio *Krisztus keresztelése* című festményében való közreműködés. Leonardo festette a kép baloldali térdeplő angyalalakját, a háttérként szolgáló tájat, valamint – XX. századi vizsgálatok szerint – Krisztus figuráját is átdolgozta kissé. Egy anekdota szerint amikor Verrochio meglátta tanítványa munkáját, olyannyira jónak találta, hogy elhatározta, soha többet nem fest. Ennek a történetnek lehet a valóságtartalma, ugyanis a *Krisztus keresztelése* című kép utáni időszakból nem nagyon maradt fenn más Verrochio-festmény. Ezen a korai képen is megfigyelhetők azok a vonások, amik a későbbi képein is olyan jellemzőek. Az angyal testtartása (feje ellenkező irányba fordul, mint a teste), a bőrének finom színátmenetei.

Szintén ebből az időszakból származó festmény az *Angyali üdvözlés*. Nem teljesen Leonardo munkája, de részletei bizonyíthatóan tőle származnak, mint a festmény kompozíciója, Gábrriel angyal figurája és a táj a háttérben. Leonardo sokáig maradt mestere műhelyében, korai művein nagyon érződik Verrochio hatása.

Legelső, teljes egészében önálló munkája a *Madonna szegfűvel* című alkotás. A kép sokban emlékeztet a mester hasonló témájú képeire, de felfedezhető a németalföldi reneszánsz festészet hatása (a háttér építészeti elemei) is. A korban népszerű festői táma feldolgozásakor sok szimbolikus elemet alkalmaz. Ebben az időszakban (1470-es évek) több kisebb Madonna-képet is fest, erről feljegyzések maradtak fenn (például a *Madonna Bennois*). Rengeteg vázlatot készített a különböző festmény-ötleteiről.

A flamand és németalföldi hatás legszembetűnőbben Ginevra de' Benciről festett portréján jelenik meg. A portré kompozíciója a németalföldi Jan van Eyck (XV. század elején élt festő) nevéhez fűződő képszerkezési módot idézi. A kép nagyon közeli kivágásban ábrázolja a modellt, csak a vállig mutatva az alakot. Ginevra portréja nagyon pontosan megszerkeztett alkotás, a fejet körülvevő borókabokor szimbolikus jelentésű. A boróka a női erény jelképe a hagyományos szimbolikában. A festmény hátlapján felirat is hirdeti Ginevra erényességét: „Virtutem forma decorat” azaz „A szépség az ény díszé”.

Leonardo da Vinci 1478-ban kapja első nagyobb megbízását, valószínűleg apja közbenjárására (aki már a firenzei városi kormányzóságának dolgozott már mint elismert és sikeres ügyvéd). A feladat a Palazzo Vecchio, a firenzei városháza Szent Bernát-kápolnájába az oltárkép megfestése. Leonardo elvállalja a feladatot, felveszi a képért az előleget, de az oltárképet nem festi meg, talán még el sem kezdi. 1478 és 1482 között több képet is elkezd, de mind befejezetlenül marad. Egy másik, Szent Jeromost ábrázoló

oltárképen is dolgozik, de az is abbamarad. A képnek csak a vázlata készült, a térdeplő Jeromosnak csak feje és válla teljesen kidolgozott, a többi részletet Leonardo kidolgozatlanul hagyta, ám a mű így is érzékletesen mutatja be a szent szenvedését. A munkát feltehetően azért hagyta abba, mert újabb nagy festői megbízatást kapott. Egy Ágoston-rendi templom (San Donato-templom) főoltárképét kellett megfestenie, a kép témája pedig a királyok imádása. 1481-es megbízást is valószínűleg Ser Piero, az apa közbenjárására kapta Leonardo. Ez az oltárkép sem készült el, csak a vázlata. A kép fő eleme Mária a gyermek Jézussal. Ők a perspektivikusan megszerkeztett tér középpontjában helyezkednek el, a gyermek Jézust tisztelő és imádók mind körülöttük térdelnek.

Az oltárképet abbahagyva 1483-ban Milánóba költözött. Abban reménykedett, hogy itt jobban alakul majd pályája, itt kisebb a konkurencia, mint Firenzében. Milánó uralkodója Lodovico il Moro volt, aki pályázatot hirdetett egy lovas szobor és emlékmű elkészítésére, amely apjának, Francesco Sforzának állít méltó emléket. Leonardo el is küldte jelentkezését, hadmérnöknek, szobrásznak és festőnek ajánlva magát. Lodovico elutasította Leonarót, de ő továbbra is Milánóban maradt.

Első milánói megbízása ismét egy oltárkép volt, a San Francesco Grande ferences templom számára. A kép Máriát ábrázolja a gyermek Jézus és János, valamint egy angyal társaságában. Az alakok sziklás háttér előtt helyezkednek el, innen is kapta nevét a kép (*Sziklás Madonna*). Mária óvó mozdulattal átkarolja Jánost, másik kezét Jézus feje fölé helyezi. Ezen a képen is szimbolikus elemek hangsúlyozzák a szereplőket (például a víz és a Mária ruháját összetartó kristály is utal Mária tisztaságára, a szeplőtlen fogantatásra). A Sziklás Madonnának két változatát is elkészítette Leonardo. Az eredetileg elkészült, ma a párizsi Louvre-ban látható festmény elkerült ugyan a ferences templomba, de elajándékozta, feltehetően Lodovico il Morónak, majd pedig a francia király tulajdonába került. A második változat, a ma Londonban őrzött kép került tervezett helyére, a San Francesco Grande-templom oltárára. A csere oka az lehetett, hogy a ferences-rend nem fizette ki rendesen képet, csak hosszú-hosszú pereskedés után kapta meg Leonardo a pénzt, ám addig az eredeti festményt már elajándékozták, így 1508-ban Leonardónak újat kellett festenie a megkapott fizetségért.

Leonardo a *Sziklás Madonnával* vált igazán ismert festővé Milánóban. Az 1480-as évek második felében főleg hadi gépek (különböző, furcsábbnál furcsább fegyverek, ostrom- és védőberendezések, páncélozott harci járművek) tervezésével foglalkozott. Emellett építészeti tervei is maradtak fenn ebből az időszakból, például centrális templom tervei. Csak 1490 körül tért vissza festészethez, és festette meg a *Madonna Litta* című képet. Ezzel a képpel visszatér fiatalkori festményeinek témájához, Mária a gyermek Jézussal.

Az 1480as évek végén Lodovico il Moro, az uralkodó felfigyelt a fiatal művészre és pártfogásába vette. Így Leonardo elkezdett dolgozni Francesco Sforza lovasszobrának tervein. A tervek elkészítéséhez rengeteg tanulmányt készített, ebben az időben kezdett behatóan foglalkozni az emberi testtel és az anatómiával. Rengeteg időt töltött az emberi test és lovak tanulmányozásával. Megfigyeléseit rajzokkal örökítette meg, majd az 1489-ben belekezdett egy könyv írásába, Az emberi alakról címmel. Ebben rögzíti a nagyon híressé vált ábrázolását a tökéletes emberi arányokról. Az aránytanulmány alapja Vitruvius ókori római építész leírása a körbe és négyzetbe írt emberről. Könyvébe (ami sohasem készült el) rengeteg rajzot készített az emberi testről, belső szervekről. Leonardo ekkor még csak kívülről figyelte az emberi testet, így például az izomzatról, vagy az arc arányait bemutató tanulmányai meglehetősen pontosak. Ám a belső szervek ábrázolásakor főként a korabeli, nagyon téves elképzelésekre hagyatkozott, így ezek eléggé pontatlanok és hibásak. Emellett Leonardo is hitte a kor általánosan elfogadott elméletét az arcvonások és a jellem kapcsolatáról. Ennek az elméletnek, a fiziognómiának az alátámasztására is rengeteg rajzot, vázlatot készített, már-már karikatúraszerűen torz és groteszk férfifejeről.

A milánói udvarban töltött évek alatt Leonardo egyre több feladatot és támogatást kapott Lodovicótól. Leonardo tervezte a palota fűtési rendszerét, ő volt felelős a hercegi ünnepek dekorációjáért. Emellett természetesen festőként is dolgozott, és folytatta a Francesco Sforza hatalmas lovas emlékművének tervét is. Leonardo lovasszobor-terveit már Lodovico il Moro is támogatta. A kezdeti elképzelés egy dinamikus, mozgalmas kompozíciójú szobor volt, ahol Francesco ágaskodó lóva alatt egy legyőzött ellenség fekszik. De Leonardo hamar ráébredt, hogy ez a terve nem valósítható meg akkora méretben, a szobor instabil lenne. Így új terv született, egy statikusabb, nyugodtabb kompozíciójú lovasszal. Lodovico beleegyezését adta, és elkezdődhetett a kivitelezés. 1492-ben Leonardo elkészítette a ló hatalmas, 7 méter magas agyag modelljét, ami sokáig Milánó fontos látványossága volt. De sajnos a bronz szobor nem készülhetett el, ugyanis a szoborra szánt bronzból 1494-ben inkább ágyúkat öntöttek. Nemsokkal ezután francia csapatok érkeztek Milánóba, elfoglalták a várost és elkergették az uralkodót, Lodovico il Morót. Így Leonardo mecénás nélkül maradt. A harcok során megsemmisült a hétméteres agyag ló is.

Az udvarban töltött évek alatt Leonardo főleg portrékat festett. Ezek közé tartozik az ismeretlen hölgyet ábrázoló, *La Belle Ferronière* néven ismertté vált kép, valamint *Cecilia Gallerani portréja* is. Az utóbbi képet (*Hölgy hermelinnel* néven is emlegetik) Leonardo Lodovico il Moro egyik szeretőjéről festette. Ez a festmény is bír plusz jelentéssel, ugyanis a hemelin görög neve hasonló a Gallerani névre, valamint a hermelin volt Lodovico emblémaállata. A hemelin és Cecilia viszonya utalhat Lodovico és a lány kapcsolatára. Ezt támasztja alá, hogy a festmény megrendelője Lodovico volt.

Ennek az időszaknak talán legkiemelkedőbb, de mindenképp leghíresebb munkája az *Utolsó vacsora*. A kép 1495 és 1497 közt készült, a milánói Santa Maria delle Grazie kolostor rendelésére, a kolostor refektóriumába, azaz étkezőjébe. Leonardo a kevésbé tartós, de hosszabb munkafolyamatot lehetővé tevő szekkó technikát választotta, azaz a már száraz vakolatra vitte fel a festéket. (Ellentétben a freskóvan, amikor a még nedves vakoltra festenek, így a vakolat a festéssel együtt szárad meg, így fixálva azt.) A kép kompozíciója szimmetrikus, hiszen Jézus és az apostolok egy hosszú asztal mellett, egy sorban helyezkednek el, mind arccal a nézők felé. A kép központi alakja Jézus, azt a fontosságot kompozíciós elemekkel is kiemeli Leonardo: egyrészt azzal, hogy őt helyezi a kép szimmetriatengelyébe, a perspektíva középpontjába. Valamint azzal is ezt

hangsúlyozza, hogy a tanítványok sötét háttér előtt ülnek, míg Jézus ablak előtt, így ő az egyetlen, akit fény vesz körül. Az apostolokat is szimmetrikusan rendezte el, hármas csoportokba. A kép azt a pillanatot ábrázolja, amikor azt mondja tanítványainak, hogy valamelyikük el fogja árulni. Ez a kijelentés mindegyik apostolból heves reakciókat vált ki. Ez a történetem nagyon alkalmas arra, hogy a festő bemutassa ezeket a reakciókat, az adott apostol jelleme szerint. Leonardo a falképhez nagyon sok tanulmányt készített, főként férfiarckokról. Kereste a tökéletes arckifejezést, ami alkalmas arra, hogy egyszerre bemutassa a jellemet és az érzelmet, gondolatokat.

Ugyanebben az időszakban elkészített egy másik falképet is, a milánói Sforza-palota egyik termébe, a *Sala delle Assése*. Az egész terem falait, mennyezetét és oszlopait egymásba fonódó levelekkel és ágakkal díszítette, így a terem egy erdőre hasonlít. A levelek között címerek, táblák találhatók, amik Lodovico il Moro és a Sforza-család életének legfontosabb eseményei olvashatók.

Lodovico támogatását elvesztve Leonardonak sikerült kapcsolatba kerülni Milánó irányítását elnyerő francia vezetőkkel, és rajtuk keresztül XII. Lajossal. A francia királyt nagyon megragadta az *Utolsó vacsora* és a Sziklás Madonna, úgyhogy képet rendelt Leonardótól felesége számára. A festmény témája bibliai, Szent Anna Máriával, a gyermek Jézussal és a gyermek Jánossal. Leonardo csak a vázlatot készítette el, a ma *Burlington House-karton* néven ismert rajtot.

Leonardo 1499 decemberében elhagyta Milánót, és a francia királynak szánt képet befejezetlenül hagyta. A következő pár esztendőben több észak-itáliai városban

megfordult. Először Mantovába ment, hogy Isabella d'Este támogatását kérje, aki a képzőművészeti mecénásaként volt ismert. A hölgyet meg is örökítette egy rajzzal (ami egy soha el nem készült olajkép vázlata volt), majd pár hónap után továbbállt. Először Velencébe utazott, majd nyomban tovább Firenzébe. Feltehetően azért tért vissza Firenzébe, hogy oltárképet fessen a SS. Annunziata- templom számára, *Szent Anna harmadmagával* címmel. A kép Szent Annát, Máriát és Jézust ábrázolja. A festmény sokban hasonlít a korábbi *Burlington House-kartonra*, a kompozícióban és az alakok mozdulatában, testtartásában is. A kép háromszög kompozíciójú, ami az érett reneszánszban kifejezetten gyakori és népszerű volt. Mindkét képnek jellegzetessége, hogy Anna és Mária központi alak, és hogy kettejük között szinte nincs korkülönbség, pedig hát Anna Mária anyja.

A Firenzében töltött évek alatt festette meg Leonardo több változatban is az *Orsós Madonna* című képet. A kisméretű kép Máriát mint fiatal anyát mutatja be, ölében az orsóval játszó Jézussal. A kép Mária emberi tulajdonságait mutatja be, anyai szeretetét. Bár több képet is festett az 1499 és 1503 közti időszakban, mégsem a festészet volt ekkoriban Leonardo legfőbb érdeklődési területe, hanem a geometria és a matematika. Tudományos kutatásai miatt meglehetősen hanyagolta festészeti megbízásait, soha nem készült el időben a megrendelt festményekkel, vagy egyáltalán be sem fejezte őket. 1502-ben ismét új dologban próbálta ki magát: hadmérnök lett Cesaro Borgia, a híres-hirhedt hadvezér szolgálatában. Alig egy éves hadmérnöki pályája alatt főleg térképeket, stratégiaileg fontos helyek madártávlati képét vetette papírra. 1503-ban otthagytá Cesaro Borgia udvarát és vissztért Firenzébe, festeni.

A XVI. Század elején két nagy művészegyéniség is Firenzében munkálkodott: Michelangelo és Raffaello. Leonardo már elismert festő volt, így most már nem volt gondja az érvényesüléssel. Még ebben az évben kezdte el festeni ma leghíresebb festményét, Lisa del Giocondo arcképét, azaz a *Mona Lisát*. A képet Lisa férje, Francesco del Giocondo rendelte meg, annak örömeire, hogy új házba költöztek és felesége gyermeket szült. A *Mona Lisa* követi a firenzei portréfestészeti hagyományokat.

A félalakos képmáson a hölgy teste és feje ellentétes irányba fordul, mint ahogy azt már több Leonardo-portrén láttuk. A háttér sziklás hegyei mintha ködbe vesznének. Leonardo ezt a hatást a sfumato technikával érte el, nagyon vékony festékfoltokat rétegezett egymásra. Ez a technikai megoldás több képen is visszaköszön, mint például a *Szent Anna harmadmagával* című képen is. A *Mona Lisa* rengeteg feltételezésnek, találgatásnak volt alapja, mindig próbálták megfejteni Lisa mosolyát. A festmény nagy hatással volt a firenzei portréfestészetre, a fiatal Raffaello sok időt töltött Leonardo műtermében és figyelte a festést. Leonardo végül nem adta át a képet a megrendelő Francesco del Giocondének. 1509-ig folyamatosan javítgatta a képet, élete végéig magánál tartotta.

1503 őszén Leonardo élete legnagyobb megbízatását kapta meg: a Palazzo Vecchio nagy tanácstermének kifestése. A Palazzo Vecchio a firenzei városháza, a kormányzóság legfontosabb épülete. A nagy tanácsterem egyik falának freskóját kellett elkészítenie, az Anghiari csatáról, egy 1440-ben aratott firenzei győzelem a milánói csapatok felett. A tanácsterem másik felének dekorálására a firenzei kormányzóság Michelangelót kérte fel, a *Cascina csata* megfestésére. Ezzel izgalmas versengés alakult ki a két művész között. Egyik falkép sem készült el soha, csak a vázlatokat készítették el mindketten. Az előzetes tervek alapján is jól látszik a különbség a két festő között. Leonardo a csata egy mozgalmas, drámai pontját ragadta meg, a harc egyik pillanatát, egymásba gabalyodó lovakkal és lovasokkal ábrázolja a szemben álló erők tomboló

összezapását. Michelangelo tervein a harcba készülődő férfiakokkal mutatja be csatát. Michelangelo nagy hatással volt Leonardóra, az ő hatására fordult érdeklődése a meztelen, izmos férfitek megfigyelésére. Maradtak fenn ebből az időből Leonardónak vázlatai, tanulmányai izmos testrészekről (például lábokról), de még Michelangelo híres szobrát, a Dávidot is megökökítette. Végül egyik freskó sem készült el, bár Leonardo elkezdte az *Anghiari csata* megfestését, de 1506-ban elhagyta Firenzét.

1506 tavaszán Charles d'Amboise milánói francia kormányzó segítségével elérte, hogy haladékat kapjon Firenzében, és így Milánóba ment. Tovább dolgozott eddig befejezetlenül hagyott munkáin, és ismét elmerült az anatómiai tanulmányokban. Feltehetően ekkor festette a mára eltűnt *Léda a hattyúval* című képet. A festmény egy görög mitológiai témát dolgoz fel: Zeusz hattyú képében közelítette meg Léda görög királynét. A festményről csak másolatok maradtak fenn. Leonardo Milánóban maradt a francia kormányzó udvarában. A francia csapatok egyik főparancsnoka, Giangiacomo Trivulzio lovasszoborral díszített síremléket rendelt magának. Leonardo a síremlékhez újra elővette soha meg nem valósított lovasszobor terveit, az ágaskodó lóval és az alatta fekvő ellenséges katonával. A Trivulzio-síremlék kisebb lett volna, mint korábban Sforzáé, így a szobor megvalósítható lett volna. De Trivulzio végül nem egyezett bele a tervekbe, így a szobor megvalósítása megint meghiusult.

Milánói tartózkodása során Leonardo visszatért félbehagyott anatómiai tanulmányaihoz. Ezúttal azonban kevésbé hagyatkozott a korabeli könyvek nézeteire, saját tapasztalatok alapján készítette vázlatait. Az izom- és mozgásszervrendszert tanulmányozta igazán, ezekről készítette tanulmányait főleg. Ezek voltak a emberi test azon részei, amik elérhetőek, viszonylag könnyen megfigyelhetőek voltak. Az emberi belső szervek szerkezetét főleg állatok hasonló szervei alapján próbálta elképzelni. Esetenként megdöbbenően helyesek voltak feltételezésesei, mint például rajza az öthónapos embrióról az anyaméhben.

1511-ben Charles d'Amboise meghalt, és Leonardo megintcsak elvesztette egy mecénását. A francia kormányzó halála után végül Leonardo elfogadta Giuliano de'Medici támogatását, aki Rómába vitte nemrég pápának megválasztott bátyja udvarába. X. Leótól azonban nem kapott olyan művészeti megbízásokat, mint Michelangelo vagy Raffaello. Ehelyett pontos térképnek használható madártávlati tájképeket készített, illetve a Róma-környéki pontiusi mocsarak lecsapolási terveit készítette el.

Ezekben az években festette két utolsó festményét, két Keresztelő Szent Jánost ábrázoló képet. Az egyik egy portré, egy eléggé nőies arckép. A képen nagyon jól megfigyelhető a sfumato technika a sötét háttérből előbukkanó alakon. A másik kép ugyancsak lányos ifjúként ábrázolja Szent Jánost, egy erdőben üldögélve. A kép figurája sok vonásában hasonlít az antik görög mitológia Bacchus istenének ábrázolására. A bor és mámor istenét ábrázolják hagyományosan meztelenül az erdőben üldögélve. Ez a kettősség nagyon egyértelmű volt a XVI. században. Olyannyira, hogy Leonardo halála után egy ismeretlen festő kiegészítette a képet Bacchus attribútumaival, ismertető jegyeivel (ilyen a fején a borostyánkoszorú, illetve keresztjének átalakítása thürosszá, Bacchus botjává).

1516-ban Giuliano de'Medici halálával újfent pártfogóját veszítette. Ugyanebben az évben még elfogadta I. Ferenc, az új francia király meghívását. Az amboise-i kastély közelében fekvő Cloux-ba költözött Leonardo barátaival és tanítványaival együtt. Csatornázási terveket és ünnepi dekorációt készített, valamint egy újabb királyi palota terveinek készítésével is foglalkozott. A Franciaországban töltött évek alatt már nem festett, csak rajzokat készített. Leonardo ekkor már idős ember, erejét fokozatosan veszítette el. 1519 április 23-án halt meg, állítólag I. Ferenc király jelenlétében.

Leonardót saját kérésére az amboise-i Szent Florentin-templomban temették el. A templomi nyilvántartásban megemlítik, hogy „E templom kolostorában temették el Leonardo da Vinci urat, egy milánói nemest, a király építészt és mérnökét, állami mechanikus-mestert, egykor Milánó uralkodójának udvari festőjét.

Halála után egyik barátja és tanítványa rendszerezte kéziratait, ezekből állított össze gyűjteményt Trattato della pittura címmel. Festményei nagy részét egy másik tanítványa öröklte, majd az ő halála után ezen képek legtöbbje a francia király birtokába került.

